

RIIGIKOGU KANTSELEI ÕIGUS- JA ANALÜÜSIOSAKOND

Samasooliste abiellumise õigus ja selle puudumine Euroopa Liidu liikmesriikides

Nr. 10

24.09.2019

Eesti õiguskord

Eestis on võimalik sõlmida abielu vaid mehe ja naise vahel (perekonnaseaduse § 1 lg 1). Kuigi põhiseadus (PS) iseenesest ei välista abieluõiguse laiendamist samasoolistele paaridele¹, on seadusandja teinud valiku üksnes erisooliste abielu lubamiseks. See valik on põhiseaduspärane. Samasoolised ei saa vahetult PS-le tuginedes nõuda abieluõigust võrdselt erisoolistega.² Samas loetakse Eestis kehtivaks välismaal sõlmitud nii eri- kui ka samasooliste abielu, kui abielu on sõlmitud kooskõlas rahvusvahelise eraõiguse reeglitega.³ Rahvusvahelise eraõiguse seaduse § 55 lõike 2 järgi loetakse välismaal sõlmitud abielu Eestis kehtivaks, kui see toimus abielu sõlmimise riigi õiguse abielu sõlmimise korra kohaselt ja vastas sisuliste eelduste poolest mõlema abikaasa elukohariigi õigusele.

Euroopa Inimõiguste Kohtu seisukohad samasooliste abielu kohta

Kuna kõik Euroopa Liitu (EL) kuuluvad riigid on ühinenud Euroopa Inimõiguste Konventsiooniga (konventsioon)⁴, tuleb neil riikidel abieluõiguse puhul järgida konventsiooni ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) seisukohti. EIK seisukoha järgi on riikidel vabadus jätta samasoolistele abieluõigus andmata. Seejuures on EIK lähtunud tõsiasiast, et Euroopas puudub konsensus samasooliste abielu küsimuses. Abielu institutsioonil on sügavad sotsiaalsed ja kultuurilised juured ning EIK ei saa asendada lepinguosalise riigi arusaama kohalikus ühiskonnas valitsevatest tõekspidamistest enda hinnanguga. Seetõttu vaatamata asjaolule, et osad lepinguosalsed riigid lubavad samasoolistel abielluda, ei saa konventsiooni artiklit 12, mis näeb ette õiguse abielluda, tõlgendada viisil, mis kohustaks ka teisi riike lubama samasoolistel abielluda.⁵ Seega konventsioonist ja EIK seisukohtadest nõuet samasooliste abielu seadustamiseks ei tulene. Küll kaitseb EIK samasooliste püsivat kooselu pereeluna koos sellest tulenevaga.⁶

EL õigus samasooliste abielu küsimuses

EL põhiõiguste harta artikli 9 järgi tagatakse isikule õigus abielluda liikmesriigi õigusaktide kohaselt. Abieluõigus on liikmesriigi pädevusse kuuluv valdkond ning EL õigus seda pädevust ei kahanda. Niisiis on EL õiguse järgi liikmesriikidel vabadus otsustada, kas seadustada samasooliste abielu või mitte.⁷

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Ü. Madise jt (toim.). 4., pärand. ja täiend. vlj. Tallinn: Juura 2017, § 27 komm. 28 (K. Jaanimägi, L. Oja), lk 384.

² RKHKm 27.06.2017, 3-3-1-19-17, p 16.

³ RKÜKo 21.06.2019, 5-18-5, p 53; RKHKm 27.06.2017, 3-3-1-19-17, p 28.

⁴ Euroopa Nõukogu. Konventsiooni ratifitseerimise andmed.

⁵ EIK 09.06.2016, 40183/07 Chapin ja Charpentier vs Prantsusmaa, p 36.

⁶ EIK 23.02.2016, 68453/13 Pajić vs Horvaatia, p 64, 80, 84.

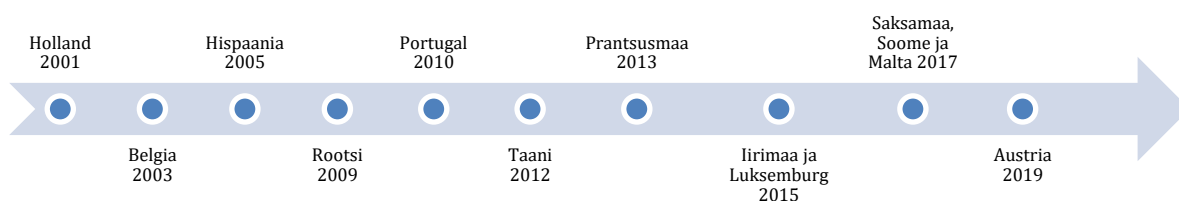
⁷ EK C-673/16, Relu Adrian Coman jt versus Inspectoratul General pentru imigrări ja Ministerul Afacerilor Interne. ECLI:EU:C:2018:385, p 37.

Siiski peavad EL liikmesriigid tunnustama samasooliste abielu, kui see on vajalik EL põhivabaduste teostamiseks või isikute võrdse kohtlemise tagamiseks.⁸ Nii on Euroopa Kohus leidnud, et ka samasooliste abielu keelaval liikmesriigil tuleb anda EL kodaniku samasoolisele abikaasale elamisõigus EL kodaniku abikaasana, kui abielu oli sõlmitud liikmesriigis, mis samasooliste abielu lubab. Samas see ei tähenda, et liikmesriik peaks oma õiguses nägema ette samasooliste abielu.⁹ EL õigusest tuleneb liikmesriigile vaid kohustus teatud juhtudel samasooliste abielude tunnustamiseks, kuid mitte samasooliste abielude sõlmimiseks.

Samasooliste abiellumise õigus ja selle puudumine EL liikmesriikides

EL-s on kehtestanud samasooliste abielu 28-st liikmesriigist pooled: Austria, Belgia, Hispaania, Holland, Iirimaa, Luksemburg, Malta, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Soome, Suurbritannia ja Taani.

Joonis 1. Samasooliste abielude seadustamise aastad EL liikmesriikides¹⁰

Allikas: Council on Foreign Relations. *Same-Sex Marriage: Global Comparison* (27. juuni 2019).

Samasooliste abielu ei ole võimalik sõlmida Bulgaarias, Eestis, Horvaatias, Itaalias, Kreekas, Küprosel, Leedus, Lätis, Poolas, Rumeenias, Slovakkias, Sloveenias, Tšehhis ja Ungaris. Küll tunnustavad viimati nimetatud riikidest samasooliste registreeritud kooselu Eesti, Horvaatia, Itaalia, Kreeka, Küpros, Sloveenia, Tšehhi ja Ungari.¹¹ Osades liikmesriikides nagu Bulgaaria, Horvaatia, Läti, Leedu, Poola, Slovakkia ja Ungari on sätestatud abielu sõlmimise võimalus üksnes mehe ja naise vahel põhiseadusega.¹²

Küsitlused samasooliste abielu lubamise kohta Euroopas

Euroopa Komisjon on nii 2006. kui ka 2015. aastal Eurobaromeetri uuringu raames küsinud EL liikmesriikide elanikelt arvamust selle kohta, kas samasooliste abielud peaksid olema Euroopas lubatud. Kui 2006. aastal toetas keskmiselt 44% EL liikmesriikide (25 liikmesriigi) elanikest samasooliste abielu, siis 2015. aastal toetas samasooliste abielu 61% EL liikmesriikide (28 liikmesriigi) elanikest.

⁸ J. Mulder. EU Non-discrimination Law in the courts. Approaches to Sex and Sexualities Discrimination in EU Law. 2017, lk 55.

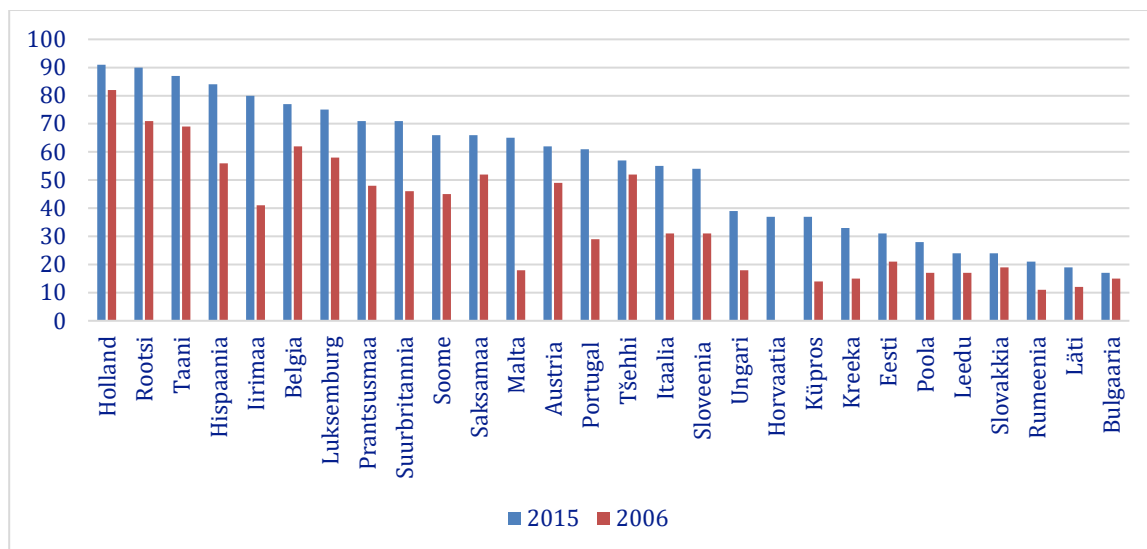
⁹ EK C-673/16, Relu Adrian Coman jt versus Inspectoratul General pentru imigrări ja Ministerul Afacerilor Interne. ECLI:EU:C:2018:385, p 39, 40, 45, 51.

¹⁰ Suurbritannias on kehtestatud samasooliste abieluõigus erinevates maades erinevatel aegadel, enamuses maades alates 2014.

¹¹ EK C-673/16, Relu Adrian Coman, Robert Clabourn Hamilton, Asociația Accept versus Inspectoratul General pentru Imigrari, Ministerul Afacerilor Interne. Kohtujuristi aramus. ECLI:EU:C:2018:2, viide 42.

¹² Bulgaaria põhiseaduse art 46, Horvaatia põhiseaduse art 61, Läti põhiseaduse art 110, Leedu põhiseaduse art 38, Poola põhiseaduse art 18, Slovakkia põhiseaduse art 41 ja Ungari põhiseaduse art L.

Joonis 2. EL liikmesriikide elanike osakaal, kes toetasid samasooliste abielude lubamist Euroopas

Allikad: European Commission. *Special Eurobarometer 437. Discrimination in the EU in 2015*. September 2015, lk 50; European Commission. *Eurobarometer 66*. September 2007, lk 43.

Referendumid EL liikmesriikides samasooliste abielu küsimuses

2013. aastal toimus Horvaatias referendum põhiseaduse muudatuse üle, millega sätestati abielu mehe ja naise vahelise liiduna. Samasisuline abielu mõiste oli varemalt sätestatud seadusega. Referendumist võttis osa ligi 38% valijatest.¹³ Põhiseaduse muudatuse poolt hääletas 65,87% ja vastu 33,51% valijatest. Sellega võeti põhiseaduse muudatus vastu.¹⁴

2015. aasta mais toimunud referendumil hääletasid Iiri valijad põhiseaduse muudatuse üle, millega nähti ette võimalus sõlmida abielu samasooliste vahel. Referendumist võttis osa üle 60% valijatest. Põhiseaduse muudatuse poolt hääletas üle 62% ja vastu ligi 38% valijatest. Samasooliste abielu võimaldav põhiseaduse muudatus võeti referendumil vastu.¹⁵

2015. aastal toimusid referendumid ka Sloveenias ja Slovakkias. Sloveenias küsiti valijatelt, kas nad on nõus parlamendi poolt vastu võetud seadusega, millega antakse samasoolistele õigus abiellumiseks ja lapsendamiseks. Valimistel osales ligi 36% valijatest, millega oli referendumi õnnestumiseks vajalik osalusmäär (20%) ületatud.¹⁶ Seaduse poolt hääletas 36,49% ja vastu 63,51% valijatest.¹⁷ Referendumi tulemusena jäi samasooliste abieluõigus Sloveenias kehtestamata. Slovakkias kukkus referendum samasooliste abielu keelu tugevdamiseks läbi, sest referendumi õnnestumiseks nõutud häälte osakaalu (50%) ei saadud kokku (osales 21,4% valijatest).¹⁸

2018. aastal toimus Rumeenias referendum, mille käigus küsiti valijatelt aktsepti põhiseaduse muudatusele, millega keelustada Rumeenias samasooliste abielud lisaks seadusele ka põhiseaduse tasemel. Referendumist võttis osa 21,1% valijatest, millega jäi referendumi õnnestumiseks nõutav 30% valijate osalemise künnis täitmata. Sellega oli referendum luhtunud ning põhiseaduslik keeld samasooliste abieluks jäi Rumeenias kehtestamata.¹⁹

¹³ Bilefsky, D. Croatian Government to Pursue Law Allowing Civil Unions for Gay Couples. The New York Times. 2.12.2013.

¹⁴ Horvaatia valimiskomisjoni andmed.

¹⁵ O'Connell, D. Ireland – marriage equality introduced by referendum. Public Law 2015, Oct, lk 705–706.

¹⁶ Oliveira, I. Slovenia says No to gay marriage. Politico.12.20.2015.

¹⁷ Sloveenia valimiskomisjoni andmed.

¹⁸ BBC. Slovakia referendum to strengthen same-sex marriage ban fails. 08.02.2015; Slovakkia statistikaameti andmed.

¹⁹ BBC. Romania marriage poll: Referendum to ban gay unions fails. 08.10.2018; Rumeenia valimiskomisjoni andmed.

Kokkuvõte

EL liikmesriigid on vabad otsustama, kas näha oma riigis samasooliste abielu ette või mitte. Ei EL õigus ega Euroopa Inimõiguste konventsioon kohusta riike samasooliste abielu seadustama. Küll tuleb teises EL liikmesriigis sõlmitud samasooliste abielu tunnustada, kui see on vajalik EL kodaniku põhivabaduste ja neist tulenevate põhimõtete teostamiseks.

EL liikmesriigid on samasooliste abielu küsimuses jagunenud pooleks: 14 liikmesriiki lubab samasooliste abielu sõlmimist ja teist sama palju riike seda ei tee. EL liikmesriikides läbi viidud küsitlused näitavad, et toetus samasooliste abielude seadustamisele on kõikides liikmesriikides aja jooksul kasvanud. Samas näitavad küsitlused ja samasooliste abielu kohta teostatud referendumid, et erinevused liikmesriikide vahel on jäänud püsima, samuti ei ole referendumite tulemused alati vastavuses küsitluste tulemustega ning võivad pakkuda üllatusi.

Tiina Kuusmann

nõunik

tiina.kuusmann@riigikogu.ee

Kasutatud allikad

1. BBC. Romania marriage poll: Referendum to ban gay unions fails. 08.10.2018. Arvutivõrgus: <https://www.bbc.com/news/world-europe-45779107>
2. BBC. Slovakia referendum to strengthen same-sex marriage ban fails. 08.02.2015. Arvutivõrgus: <https://www.bbc.com/news/world-europe-31170464>
3. Bilefsky, D. Croatian Government to Pursue Law Allowing Civil Unions for Gay Couples. The New York Times. 2.12.2013. Arvutivõrgus: <https://www.nytimes.com/2013/12/03/world/europe/croatian-government-to-pursue-law-allowing-civil-unions-for-gay-couples.html>
4. Council on Foreign Relations. Same-Sex Marriage: Global Comparison (27.06.2019). Arvutivõrgus: <https://www.cfr.org/backgrounder/same-sex-marriage-global-comparisons>
5. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Ü. Madise jt (toim.). 4., parand. ja täiend. vlj. Tallinn: Juura 2017.
6. EIK 23.02.2016, 68453/13 Pajić vs Horvaatia
7. EIK 09.06.2016, 40183/07 Chapin ja Charpentier vs Prantsusmaa
8. EK C-673/16, Relu Adrian Coman jt *versus* Inspectoratul General pentru imigrări ja Ministerul Afacerilor Interne. ECLI:EU:C:2018:385
9. EK C-673/16, Relu Adrian Coman, Robert Clabourn Hamilton, Asociația Accept *versus* Inspectoratul General pentru Imigrari, Ministerul Afacerilor Interne. Kohtujuristi arvamused. ECLI:EU:C:2018:2
10. Euroopa Nõukogu. Konventsiooni ratifitseerimise andmed. Arvutivõrgus: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/conventions/treaty/005/signatures?p_auth=KRbSmVCy
11. European Commission. Special Eurobarometer 437. Discrimination in the EU in 2015. September 2015
12. European Commission. Eurobarometer 66. September 2007
13. Horvaatia valimiskomisjoni andmed. Arvutivõrgus: <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/index.html#/app/referendum-2013>
14. J. Mulder. EU Non-discrimination Law in the courts. Approaches to Sex and Sexualities Discrimination in EU Law. 2017
15. O'Connell, D. Ireland – marriage equality introduced by referendum. Public Law 2015, Oct, lk 705–706.

16. Oliveira, I. Slovenia says No to gay marriage. Politico.12.20.2015. Arvutivõrgus: <https://www.politico.eu/article/slovenia-says-no-to-gay-marriage-lgbt-lgbti-rights/>
17. RKHKm 27.06.2017, 3-3-1-19-17
18. RKÜKo 21.06.2019, 5-18-5
19. Rumeenia valimiskomisjoni andmed. Arvutivõrgus: <http://referendum2018.bec.ro/rezultate/>
20. Slovakkia statistikaameti andmed. Arvutivõrgus: <https://archive.fo/20150208063828/http://volbysr.sk/en/tab01.html>
21. Sloveenia valimiskomisjoni andmed. Arvutivõrgus: <https://www.dvk-rs.si/arhivi/zzzdr2015/>

Õigus- ja analüüsiosakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab parlamendiliikmeid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev teemaleht on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema töö sisu üle ja kommentaarid on teretulnud.